

II. ULUSLARARASI İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ SEMPOZYUMU

KURBAN

Editörler:

Doç. Dr. Ahmet EKŞİ
Dr. Abdurrahman BULUT
Dr. Ahmet Emin DAĞ
Ahmet Faruk GÖKSÜN

Kocaeli 2022

ENSAR NEŞRİYAT TİC. A.Ş.

© Eserin her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir.

ISBN : 978-625-8201-31-4
Sertifika No: 50201

Kitabın Adı

II. ULUSLARARASI İSLAM KÜLTÜR VE
MEDENİYETİ SEMPOZYUMU
-KURBAN-

Yayın Yönetmeni

Hüseyin KADER
Adem SAYDAN

Editörler

Doç. Dr. Ahmet EKŞİ
Dr. Abdurrahman BULUT
Dr. Ahmet Emin DAĞ
Ahmet Faruk GÖKSÜN

Tashih ve Redaksiyon

Dr. Abdilmuid AYKUL
Dr. Ali İhsan KILIÇ
Afra KONYALI
Ahmet Faruk YOLCU
Ahmet ŞANVERDİ
Ali SATILMIŞ
Ayzade Asena GÖKDUMAN
Fatma Nur KALKAVAN
Kazım Berkay ÖZKARDAŞ
Mehmet Zahit KARADEMİR
Merve BOŞNAK
Mustafa BİLİCAN
Oğuzhan YILDIZ
Zülal KILIÇ

Kapak

Halil YILMAZ

Baskı

Step Ajans Matbaacılık

Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11 Mahmutbey-Bağcılar-İstanbul
Tel: 0212 446 88 46 Faks: 0212 446 88 24
Sertifika No: 45522

1. Basım

Ekim 2022/ 3.000 adet basılmıştır.

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.

Düğmeciler Mah. KaRasûleyman Tekke Sokak No: 7 Eyüpsultan / İstanbul

Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04

www.ensarneyriyat.com.tr siparis@ensarneyriyat.com.tr

AFRİKA KÜLTÜRÜNDE KURBANLAR

İbrahim KONTAO*
Çev. Ahmet Faruk GÖKSÜN**

1. Kavramlar

Kurban kelimesi yakınlık anlamına gelen “kurb” kökünden gelmekte olup uzak kelimesinin zıddıdır. Bu iki kelime şu ayette birlikte kullanılmıştır: “*Size vadedilen şeyin yakın mı uzak mı olduğunu bilmiyorum.*”¹ Yakınlıkta asıl olan mekânsal ya da zamansal yakınlıktır. Ancak zamanla bu mana genişlemiş ve maddi, manevi farklı anlamlarda kullanılmaya başlanmıştır. Kurban, sözlük anlamı olarak “herhangi bir şeye yaklaştıran her şey” anlamındadır.

Kurban kelimesi ıstılahi olarak birden çok manaya gelmektedir. Çünkü bu kelimenin manası kullanıldığı bağlama göre farklılık arz etmektedir. Bununla birlikte kurban kelimesinin genel olarak “Allah’a ya da insan hayatı üzerinde etkisi olduğuna inanılan olağanüstü güçlere verilen hediye ya da bağış” şeklinde tarif edilmesi mümkündür.

Kurban bu anlamıyla din ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Diğer yandan bütün din ve kültürlerdeki kurban çeşitlerini kapsamaktadır. Bu çeşitlerin içerisinde bitki, hayvan, insan ya da insanlar nezdinde kıymeti olan elmas, altın ve gümüş takdimleri bulunmaktadır.

Kurban, daha yaygın olan ve akla ilk gelen özel kullanımıyla yukarıdaki manadan daha dar bir anlam ifade etmektedir. Çünkü bu manasıyla sadece olağanüstü güçlere yönelik takdim edilen ve hayrın celbi, şerrin defî amacı taşıyan hayvan takdimlerini içermektedir.

Kurbanın bu iki ıstılahi anlamını İslam kültürü içerisinde de görmekteyiz. Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât* isimli eserinde buna şu şekilde işaret etmiştir: “*Kurban, kendisiyle Allah’a yakınlaşılan şeydir. Örfte özel bir uygulama olan hayvan kesme için kullanılır olmuştur. Çoğulu ise karâbîn şeklindedir.*”²

Kurban, İslam kültürü bağlamında Allah’a yakınlaşmak için bayramlar, doğumlar, düğünler gibi dini ve içtimai özel münasebetlerde kesilen kurbanlar anlamına gelmektedir. İslam kültüründe kurban kelimesini ifade etmek için iki kelime kullanılır; “nahr” “*Rabbin için namaz*

* Al-Farouk Kurumu Başkanı, Mali.

** Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, ahmetfarukgoksun@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0003-0107-0492>.

¹ Enbiya 21/109.

² er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredâtü fi garibi'l-Kur'an*, (Dimeşk: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412), 1/664.

*kıl ve kurban kes (ve'nhar)*³ ve nüçük “*De ki benim namazım, ibadetim (nüçük), hayatım ve ölümüm âlemlerin rabbi olan Allah içindir.*”⁴

2. Kurbanın Tarihi Temelleri

Olağanüstü güçlere yakınlaşmak için kurban takdim etmenin dinler ile sıkı bir ilişkisi olduğuna yukarıda değinilmişti. Bu simgesel ibadetin insanlık kadar eski olduğu Kur'an'ın şahitliğiyle bilinmektedir. Biz bu durumu Kur'an'da anlatılan Hz. Âdem'in iki oğlunun hikâyesinden biliyoruz:

*“(Ey Muhammed!) Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, ‘Andolsun seni mutlaka öldüreceğim’ demişti. Öteki, ‘Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder’ demişti.”*⁵

Müfessirler bu hikâyenin tafsilatını aktarmışlardır. Hz. Âdem'in eşi her doğumda bir kız bir erkek dünyaya getiriyordu. Durumun zorunluluğundan dolayı bu doğumdaki kız diğer doğumdaki erkek ile evleniyordu. Habil'in kız kardeşi çirkin, Kabil'inki ise güzeldi. Âdem (a.s.) Kabil'i, Habil'in kız kardeşi ile evlendirmek isteyince Kabil reddetti. İki kardeş Allah'a kurban takdim ederek hükme varmak istedi. Kurbanlarını takdim ettiler ve Allah Habil'den kabul etti. Sonra ise Kur'an'da zikredilenler oldu.⁶

Kur'an-ı Kerim'de farklı bağlamlarda kurban ibadetinin diğer dinlerde mevcut olduğuna delalet eden olaylar zikredilmektedir. Bunların arasında en meşhurlarından biri İsrailoğulları arasında bir adamın mirasını elde etmek için zengin bir akrabasını öldürmesidir. İsrailoğulları bunun üzerine şaşkınlığa düşmüşler ve Allah'ın elçisi Musa'ya (a.s.) gelerek katili bulma konusunda kendilerine yardım etmesini istemişlerdir. O da bir inek kesmeleri emretmiştir. Şu ayet bu kıssa hakkında inmiştir: “*Bir zaman Mûsâ kavmine, ‘Allah size bir inek kesmenizi emrediyor’ demiş; onlar da ‘Bizimle alay mı ediyorsun!’ demişlerdi. Mûsâ, ‘Cahillerden olmaktan Allah’a sığınırım!’ dedi.*”⁷

Bu ibadetin geçmiş dinler ile olan sıkı bağına delalet eden diğer meşhur bir olay ise peygamberlerin babası, Allah'ın Halili İbrahim'in (a.s.) rüyasıdır. Allah ona uykusunda oğlu İsmail'i (a.s.) kesmesini vahyetmiş, o da bu emri getirmeye azmetmişti. Kesmeye başlayınca Allah şu ayette de geçtiği üzere büyük bir kurban göndermiştir:

*“Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, ‘Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?’ dedi. O da, ‘Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın’ dedi. Her ikisi de (ilâhî buyruğa) teslim olunca ve babası onu yüzüstü yatırınca, ‘Ey İbrahim!’ diye ona seslendik; ‘Tamam, rüyayı gerçekleştirmiş oldun.’ İşte iyileri biz böyle ödüllendiririz. Bu, kesinlikle apaçık bir imtihandı. Biz, (oğlunun canına) bedel olarak ona iri bir kurbanlık verdik.”*⁸

³ Kevser 108/2.

⁴ el-En'âm 6/162.

⁵ el-Mâide 5/27

⁶ İbn Kesir, *Tefsîrül-Kur'âni'l-azim*, (Riyad: Dar Tayyibe, 1999), 3/82

⁷ el-Bakara 2/67

⁸ es-Sâffât 37/102-107.

Kurban ibadeti İbrahim'den (a.s.) sonra birçok din ve kültürde Allah'a yakınlaşmak için evlat boğazlaması olarak devam etti. Hristiyanlar, İsa'nın (a.s.) Hz. Âdem'in ilk yaratılıştaki yaptığı hatayı silmek için ve Allah'a yakınlaşmaya bir vesile olarak katledilmeyi kabul ettiğine inanmaktadırlar.

Arap Yarımadası'nda Peygamberimizin (s.a.v.) dedesi Abdulmuttalib'in hikâyesini biliyoruz. O, on tane erkek çocuğu olması durumunda birini Kâbe'nin yanında Allah'a kurban edeceğini nezretmişti. On tane çocuğu olup sözünü yerine getirmek isteyince çocukları arasında kura çekti. Kura, sürekli olarak Peygamberimizin (s.a.v.) babası Abdullah'a çıkmaktaydı. Kâhin bir kadın ona Abdullah ile on deve arasında kura çekmesini söyledi. O da yaptı. Kura sürekli Abdullah'a çıkıyordu. Abdulmuttalip ise deve sayısı yüze çıkana kadar devam etti. Cahiliye dönemindeki diyetin aslı bu olay olup İslam bunu ibka etmiştir.

3. Geleneksel Afrika Kültüründe Kurbanlar

Afrika, insanlığın beşiğidir. Afrika kıtası, yerel geleneksel dinlerin yanında Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi büyük semavi dinleri de tanımıştır. Eski Firavun medeniyeti insan, hayvan ve bitki olmak üzere ilahlara farklı kurbanlar sunmayı bilmekteydi. Bu kurbanların en meşhurlarından biri eski Mısır'da "Nil'e vefa" adıyla bilinen çeşitti. Eski Mısırlılar Nil'in hayrını çekmek, şerrini defetmek için her sene Nil tanrısı Habi'ye güzel ve bakire bir kız atarlardı.

Müslüman olmadan önce Batı Afrika'da Gana'nın düşüşü kurbanın bölgede uzun zamandır var olduğunu gösteren bir efsane ile irtibatlı olarak anlatılmaktaydı. Efsaneye göre Miniyenba isimli büyük bir yılan ile yönetici aile olan Sisi hanedanı arasında bir anlaşma vardı. Anlaşmaya göre yılanın bu ülkeyi korumasına karşılık her sene yağmur mevsiminin başlarında kendisine güzel ve bakire bir kız verilecekti. Senelerden birinde memleketin en güzel bakiresi Siye kurban olarak seçildi. Bu kız ülkenin ordu komutanı Memadi ile nişanlıydı. Cesur bir adam olan Memadi nişanlısına âşıktı. Nişanlısının seçilmesini engellemekte başarısız olan komutan yılanı öldürmeye çalışır ve bunda başarılı olur. İmparatorluğun gerilemesi ve düşüşü bu olay ile açıklanmaktadır. Bu olaydan sonra ülkede kuraklık ve çölleşme yaygınlaşmıştır. Siyasi kargaşaların başladığı ülke zayıflamış ve düşmanlar tarafından ele geçirilmiştir.

Gana İmparatorluğu tarihi hakkındaki en önemli tarihçilerden olan el-Bekrî, Siye efsanesine yer vermemiş, ancak büyük bir yılanı tapan ve ona en pahalı elbiselerini vererek ona yakınlaşmaya çalışan zencilerden bahsetmiştir. Bu yılanı dışarı çıkartmak istedikleri zaman belirli sözler söyleyip ıslık çalarlar, yılan da onlara görünürdü. Yöneticilerinden birisi öldüğü zaman yöneticilik için uygun olan herkes toplanır ve ona yaklaştırılırlardı. Yılanın anlayacağı bir dille konuşurlar ve akabinde yılan bunlara yaklaşırdı. Her birini ayrı ayrı koklar ve birini burnuyla dürterdi. Bu dürtülen adam ise ülkenin yöneticisi olurdu.⁹

Afrika'da insanların kurban olarak sunulması neredeyse yok olmuşken bitki ve hayvanların kurban olarak sunulması geleneksel topluluklarda günümüze kadar devam etmektedir. Birçok şehir ve köyde yeryüzünün ve insanların korumasından sorumlu olarak görülen kuvvetlere kurban sunma ayinleri hala mevcuttur.

⁹ el-Bekrî, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 2/871.

Geleneksel Afrika dinlerinde kanın özel bir konumu vardır. Putlara tapınmak çoğunlukla belirli kelimeler ve ayinler eşliğinde hayvanların kanının putlar üzerinde akıtılması ile olmaktadır. Genel olarak Afrika özel olarak ise Mali’de toplumsal etkinliklerin ilahlara kanın kurban olarak sunulması ile irtibatı vardır. Bunun örneği ise halk arasında Sinenguya olarak bilinen halk eğlencesidir.

Günümüzde dahi Afrika’nın köy ve şehirlerinde caddelere, kavşaklara ve kutsallığına inanılan mekânlara bırakılmış mal, hayvan ya da yiyecek görmek normaldir. Bunlar insanların, hayırları çekmek, kötülükleri ise defetmek için sunduğu kurbanlardan ibarettir.

Bu gibi durumlar seçimler yaklaştıkça artmaktadır. Maalesef yönetim yarışı yaklaştıkça çocuklar ve özellikle albinizmliler çocuklar bu gibi uygulamalara kurban olarak gitmektedir.

4. Afrika Müslümanlarında Kurbanlar

İlahlara kurban takdim etmenin Afrika’da en önemli dini ritüellerden biri olduğunu görmüştük. Bundan dolayı İslam, Afrika için kurban kültürü tesis etmemiş, onun yerine kurbanı yeni bir boyut kazandırmıştır. Kurbanı, âleme yönelik külli bakışı ile bazı kaidelere bağlamıştır.

Kaynaklar eskiden Afrika’daki Müslümanların kurbanları hakkında fazla bilgi vermemektedir. Günümüzde ise kurban kültürünün Afrika Müslümanları arasında ne kadar yaygın olduğunu görmek için çok çabaya ihtiyaç yoktur. Aşağıda Müslümanların kurbanı verdiğini gösteren dini ve içtimai münasebetlerin açıklaması yapılacaktır.

4.1. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı, İslam’daki en önemli dini bayramlardan birisidir. Zilhicce’nin onuncu gününde başlayıp teşrik günlerinin sonuna kadar devam eder. Bu bayram, hacıların hedy kurbanlarını, hacı olmayanların da normal kurbanlarını kesmelerinden dolayı “kesim (nahr) bayramı” olarak da isimlendirilir.

Bu bayramın ortaya çıkışı malumdur. O da yukarıda işaret edildiği üzere İbrahim’in (a.s.) rüyasıdır. Peygamberimizin (s.a.v.) Medine’ye gelmesinden sonra bu bayram kutlanmaya başlanmıştır. Hadislere göre Peygamberimiz (s.a.v.) Medine’ye geldiğinde onların eğlendikleri iki günü vardı. O (s.a.v.), şöyle buyurdu: “*Allah Teâla bu ikisini onlardan daha hayırlı olan ikisi ile değiştirmiştir. Onlar da Ramazan ve Kurban Bayramlarıdır.*” Abdullah b. Ömer’in (r.a.) aktardığı rivayete göre Peygamberimiz (s.a.v.) Medine’de kaldığı on sene boyunca kurban kesmiştir.

Birçok Afrika dilinde bu bayram büyük namaz anlamına gelen “Selibeh” olarak bilinmektedir. Bunun mukabilinde Ramazan Bayramı ise küçük namaz anlamına gelen “Selinteyn” olarak bilinmektedir.¹⁰

Kurban kesmek bu bayramın en büyük simgelerinden biridir. Bundan dolayı genel olarak Müslümanlar, özel olarak ise Afrika Müslümanları kurban kesmeye büyük önem vermektedir. Kurbanın, uygulanan dini bir ibadetten kültürel bir olguya dönüşmesi toplumsal kimliğin oluşması ve toplum arasındaki bağların güçlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

¹⁰ Adem Bemba, “İdü'l-Edha fi'l-Müctema'i'l-İfrîki”, *Mecelletü Kırâât İfrîkiyye*, 26, 2015, 77.

Afrikalıların kurbanına verdiği önemi gösteren olaylardan biri onların kurban almaya ve onu beslemeye gösterdikleri özendir. Onlardan bir kısmı, her insanın kestiği kurbanın üzerinde sırat köprüsünü geçeceğine inanmaktadır.¹¹ Bu kültür Afrika Müslümanları arasında o kadar yer etmiştir ki insanlar gelirlerine bakmadan kurban kesebilmek için büyük çaba harcarlar. Bölgede yaygın mezhep olan Malikiliğe göre kurban kesmek sünnet olmasına rağmen bayramda kurban kesmemeyi ayıp olarak sayarlar.¹²

Afrika'da yaygın olarak kesilen kurban çeşidi önce koyun sonra keçidir. Bu durum Mâlikîlerin küçükbaş hayvanının kurban edilmesini büyükbaşya göre daha faziletli gören anlayışı ile uyum içerisindedir. İnsanlar ayrıca lezzetinden dolayı küçükbaş etine diğer etlerden daha fazla meyletmektedir.

İnsanlar maddi durumlarına ya da ailedekilerin sayısına göre bir ya da daha fazla kurban keserler. Kişi kendi maddi durumuna bakmaksızın ebeveyni ister diri ister ölü olsun kendi adına, annesi adına ve babası adına kurban keser. Bu, anne babaya iyilik yapmanın bir çeşidi olarak kabul edilir.

Genel olarak kadınlar kurban kesmez. Bu durum, kadınların maddi anlamda müstakil olmamalarından ve erkeklerin kendileri ile birlikte aileleri için kurban kesmelerinin gerektiğine inanılmasından dolayıdır.

Kişi genelde kendi kurbanını kendi keser. Bu anlayış, Afrika'da bulunan hür kimselerin kurban kesmediği anlayışının hilafıdır. Kesimden sonra hayvanın yüzülmesi ise alt tabakadan olan kimseler tarafından yapılır.

Afrika toplumlarının çoğunda kadınlar hayvan kesmez. Bu durum kadının tabiatında bulunan incelik, şefkat ve merhamete terstir. Bazı toplumlarda eşi hamile olan adamın kan akıtması engellenir.¹³

Etin bir kısmı aile için ayrılır. Genelde kelle ve paçalar kurbanı yüzen kimseye verilir. Etin bir kısmı ise akrabalara ve komşulara dağıtılır.

Kurban derileri genelde üzerinde namaz kılmak, kitap ve Mushafların ciltlenmesi ve muskalar için kullanılır. Akademisyen Âdem Bemba'nın dediği gibi bunda Müslümanların nezdinde kurbanın ne kadar kıymetli olduğunun bir ifadesi vardır. Onlar bu ibadetin, kıyamet günü kendilerine şahitlik edeceğini kabul etmektedir.¹⁴

4.2. Ramazan Bayramı

Ramazan Bayramı, Müslümanların ikinci dini bayramıdır. Şevval ayının ilk günüdür. Müslümanların oruç tuttuğu Ramazan ayından sonra gelmesi hasebiyle "Fıtr Bayramı" olarak da isimlendirilmiştir. Hadiste geçtiği üzere bayramlar yeme ve içme günleridir. İnsanlar bayram günlerinde sevinç, mutluluklarını izhar ve Allah'a olan şükürlerini ifade ederler. Ramazan Bayramı'nda Allah'a yakınlaşmak için kurban kesme ile alakalı bir şeyin varid olmadığı bilinmektedir. Gerek Afrika'da gerek İslam dünyasının diğer bölgelerinde aile ve akrabalara yedirmek ve oruç nimetine yönelik Allah'a şükretmek için kurban kesimi bir adettir. Kurban

¹¹ Âdem Bemba, "İdü'l-Edha fi'l-Müctema'i'l-İfrîki", 77.

¹² Birçok banka ailelerin kurban almalarına yardım etmek için kredi vermektedir.

¹³ Âdem Bemba, "İdü'l-Edha fi'l-Müctema'i'l-İfrîki", 81.

¹⁴ Âdem Bemba, "İdü'l-Edha fi'l-Müctema'i'l-İfrîki", 81.

Bayramı'nda zikredilen örfi ve sosyal uygulamaların büyük bir kısmı Ramazan Bayramı'nda da caridir. Burada onları tekrar etmeye ihtiyaç yoktur.

4.3. Evlilik

Evlilik, en önemli toplumsal müessese olan aile kurumunun ilk tuğlası olduğu için halkların ihtimam gösterdiği en önemli toplumsal olaylardan birisidir. Düğün yemeği vermek meşru olup Peygamberimizin (s.a.v.) Abdurrahman b. Avf'a (r.a.) söylediği “*Bir koyun ile bile olsa düğün yemeği ver*” sözü dolayısıyla müstehaptır. İçlerinde Mâlikîlerin de bulunduğu cumhur ulema düğün için hayvan kesilmesini vacip olarak görmemektedir. Buna rağmen düğün yemekleri için hayvan kesmek, vazgeçilmesi kabul edilmeyen bir adet haline gelmiştir.

Müslüman Afrika topluluklarında mehir konusunda aşırıya kaçmamak daha hoş görülmemektedir. Bunun sebebi şu gibi hadislerdir: “*Kadınların en bereketlisi mehri en az olanıdır.*” Buna rağmen düğünde hayvan kesilmesi yaygındır. Bu ise kadına verilen değeri ve adamın yanında o kadının ne kadar değerli olduğunu göstermektedir. Görülen o ki düğünlerde kesilen hayvanlarda dini boyut sönük kalmış ve durum toplumsal bir âdete dönüşmüştür.

4.4. Akika Kurbanı

Akika kurbanı, çocuğun doğumunun yedinci gününde çocuğun gelişine sevinmek ve bu büyük nimetten dolayı Allah'a şükretmek için kesilen kurbandır. Akika kurbanı, İslam'ın cahiliye döneminde bulup ıslah ederek aldığı adetlerden biridir. Araplar, çocuğun başına akika kanını sürerlerdi, İslam ise bunu yasaklamıştır.

Akika kurbanı hem erkek hem kız çocuklar için kesilir. Sünnette geçtiği üzere erkek çocuk için iki, kız çocuk için bir kurban kesilir. Toplumsal inanışa göre akika kurbanı gereklidir ve kesilmemesi durumunda çocuk tehlikelere maruz kalır.

4.5. Matem Kurbanı

Matemler, dünya halkının büyük önem atfettiği toplumsal olaylardandır. Farklı kültür ve dinlerde ölüme eşlik eden ritüeller bulunmaktadır. İslam geldiği zaman cahiliye Arapları matem konusunda aşırıya gidiyordu. Ölülerin arkasından mersiye okuma âdeti bunun delilidir. İslam matem konusunda bir düzenleme yaptı. Ölünün arkasından yapılacak yıkama, kefenleme, cenaze namazı ve uğurlama gibi merasimler için kurallar koydu.

Peygamberimizden (s.a.v.) ölünün arkasından kurban kesme ile alakalı bir şey varid olmasına rağmen Müslüman halkların çoğu ölümün yedinci ve kırkıncı gününde kurban kesmeyi adet edindi. Bunu ölü adına sadaka olması için yapıyorlardı. Bundan dolayı birçok Afrika dillerinde bu kurban “sadaka kurbanı” olarak geçmektedir.

Afrika toplumları mateme özel bir önem göstermektedir. Özellikle çocuklar, anne ve babalarının ardından buna önem vermektedir. Bu münasebetle yapılan kurban kesme vb. faaliyetler ise anne babaya yapılan iyilikler kabilinden sayılmaktadır. Aynı zamanda bu kurbanların sevabının onlara ulaştığına inanılmaktadır.

4.6. Kur'an Hatmi

Batı Afrika Müslümanları Kur'an'a özel bir önem göstermektedir. Bu, Afrika'da bulunan eski bir durumdur. İbn Batuta bölgeye ziyareti akabinde zenciler arasında hoşuna giden şeyler arasına Kur'an'a verdikleri önemden bahsetmiş ve şöyle demiştir:

“Önem verdikleri şeylerden biri de Kur'an-ı Kerim'dir. Onlar, çocukları Kur'an ezberinde eksiklik yaptığı zaman onu ezberleyene kadar onları bağlamaktadırlar. Bayram günü hâkimin yanına girdim ve çocuklarını bağlı olarak gördüm. Ona “bunları serbest bırakmaz mısın” dedim. O da “Kur'an'ı ezberleyene kadar yapmam” dedi. Bir gün güzel yüzlü ve pahalı elbiseler giyen bir delikanlıya denk geldim. Ayağında ağır bir bağ vardı. Yanımdakiler “bu ne yaptı, adam mı öldürdü” diye sordum. Genç bunu anlayıp güldü. Bana bu gencin hafızlığı bitirene kadar bağlı kalacağı söylendi.”¹⁵

Afrikalıların Kur'an'a verdikleri önemin bir göstergesi de çocuklarının Kur'an'ı hatmettiklerinde verdikleri ziyafettir. Genelde bu ziyafetlerde hayvan kesilerek ikram edilir.

4.7. Yeni Eve Taşınma

Peygamberimizin (s.a.v.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “*Bir şeyde uğursuzluk olacaksa o da at, ev ve kadındadır.*” Bu ve benzeri hadisler dolayısıyla içlerinde Afrika halkının da bulunduğu birçok Müslüman halkta, evde uğursuzluk bulunduğu dair yaygın bir inanış vardır. Evde bulunan bu kötülüklerden sakınmak ve yeni ev için Allah'a şükretmek amacıyla birçok Afrikalı yeni evine oturmadan önce kurban kesmektedir.

4.8. Misafir Ağırılama

Misafire ikramda bulunmak dünya halkları arasında en faziletli davranışlardan sayılmaktadır. Kur'an'ın farklı yerlerinde yolculara ikram ve iyilik etmenin faziletinden bahsedilmiştir.

Misafirler için hayvan keserek onları ağırlamak eski bir gelenektir. Kur'an-ı Kerim'de geçen İbrahim'in (a.s.), Lut'un (a.s.) kavminin helak yolunda olup yanına misafir olarak gelen meleklerle kurban kesmesi bunun örneğidir. “*Elçilerimiz İbrâhim'e müjdeyi getirip selâm vermişlerdi. O da “selâm” dedi, çok geçmeden (konuklarına) kızartılmış bir buzağı getirdi.*”¹⁶ Başka bir ayette ise şöyle geçmektedir: “*İbrâhim'in değerli konuklarıyla ilgili kıssa sana ulaştı mı? Onun yanına girdiklerinde “selâm” demişler, o da “selâm” demiş; (içinden) “Hiç de tanıdık kimseler değil” diye geçirmişti. Belli etmeden hemen ailesinin yanına gitti ve (kızartılmış) besili bir buzağı getirdi.*”¹⁷ Bu adet, içlerinde Afrika halklarının da bulunduğu birçok halkta hala devam etmektedir.

5. Türk Yardım Kuruluşları ve Afrika'da Kurban Projeleri

Geliştirici insani yardım, Türk dış siyasetinin en önemli dayanaklarından biridir. Bu, Türkiye'nin birçok ülke ile olan dış ilişkilerinde açıkça gözükmektedir. Bu durum, Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerinde aşağıda zikredeceğimiz sebepler dolayısıyla daha belirgindir.

• Afrika kıtası; fakirlik, kıtlık, savaşlar ve silahlı çekişmelerin yaygınlığı dolayısıyla şiddetli bir şekilde insani yardım üzerinden uluslararası dayanışmaya ihtiyaç duymaktadır.

¹⁵ *Rihletü İbn Batûta*, (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1958), 2/204.

¹⁶ Hüd 11/69.

¹⁷ ez-Zâriyât 51/24-26.

• Türkiye kendisini, Afrika ile ilişkileri menfaate ve ekonomik sömürgeye dayalı olarak kurmuş olan büyük Batı ülkelerinin ciddi bir alternatifi olarak sunmak istemektedir.

• Türkiye, dış siyasetini Osmanlı'nın varisi olması hasebiyle tarih ve medeniyet anlamında eski rolüne kavuşmak üzere kurmaktadır.

• Türkiye, İslam âlemi ile olan ilişkilerinde kendisini İslam toplumlarıyla buluşturan kültürel boyuttan yararlanmaktadır.

Afrika kıtasında birçok Türk kuruluş faaliyet göstermektedir. Hatta bu kuruluşlar Afrika'nın birçok ülkesindeki insani yardım faaliyetlerinin başını çekmektedir. Afrika'nın doğusunda yer alan Somali, Tanzanya, Kenya ve batısında yer alan Mali, Nijer ve Senegal bu ülkelere örnektir.

Türk yardım kuruluşları kuyu, mescit, göz ameliyatları, insani yardım, iskân, gelir getirici projeler ve kurban gibi birçok farklı alanda hizmet vermektedir.

Kurban projeleri Türk kuruluşların ayrıştığı en önemli projelerden biridir. Bu kuruluşlar kurban alanında kendilerini o kadar geliştirmişlerdir ki bir Türk yardım kuruluşunun görülmesiyle ilk akla gelen kurban faaliyetleri olmaktadır.

6. Türk Yardım Kuruluşları ve Mali'de Kurban Projeleri

Türk yardım kuruluşları Mali'de yeni olmalarına rağmen yıldan yıla artmakta ve genişlemektedir. 2010 yılından beri bu gelişmeler Türkiye ve Mali arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesini de beraberinde getirmektedir. Nitekim başkent Bamako'da Türk büyükelçiliği 2010 yılında, Ankara'da Mali Büyükelçiliği ise 2014 yılında açılmıştır. İki ülke arasında en üst düzeyde ziyaretler sıklaşmıştır. Burada özellikle Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2018 yılında Mali'ye yaptığı ziyareti hatırlayabiliriz.

Mali'de çok fazla Türk kuruluş faaliyet göstermektedir. Bunların bir kısmı Türkiye'nin içindedir. İHH, TİKA, Diyanet Vakfı, Cansuyu Derneği ve Hayrat Vakfı bunlardan bazılarıdır. Bir kısmı ise Fransa, Almanya, İngiltere gibi Türkiye dışında bulunan Türk yardım kuruluşlarıdır.

Kurban faaliyetleri, Türk yardım kuruluşlarının Mali'de öne çıktığı önemli projelerdendir. Elimizde bu kuruluşların kestiği kurban sayısına yönelik resmi ve kesin veriler bulunmamakla birlikte yaptığımız hızlı bir anket bizi bu kuruluşların kestiği kurban sayısının çok fazla olduğu sonucuna ulaştırmıştır. Aşağıda ise Türk kuruluşlarla ortak çalışan dört Malili yardım kuruluşunun istatistikleri yer almaktadır.

Yerel Kuruluş	2019 Yılı İnek Sayısı	2020 Yılı İnek Sayısı	2021 Yılı İnek Sayısı
Faruk Vakfı	172	557	535
Mali Yardımlaşma ve Kültür Derneği	869	1043	1888
Müslim Handus	2142	2700	3300
Nimet Vakfı	0	0	116
Toplam	3188	4300	5839

Yukarıdaki tablo kesilen kurban sayısında seneden seneye düzenli bir artışın olduğunu göstermektedir. Bu artış bütün kurumların toplamında olduğu gibi her bir kurum için ayrıca geçerlidir. Bunun tek istisnası ise son senede ufak bir düşüş yaşayan Faruk Vakfı'dır.

Kurban faaliyeti yapan Türk yardım kuruluşları bazında tablo ise şu şekildedir.

Türk Yardım Kuruluşu	2019 Yılı İnek Sayısı	2020 Yılı İnek Sayısı	2021 Yılı İnek Sayısı
İHH	100	400	250
Sadaka Taşı	170	135	72
Buhari Vakfı	72	135	127
Yetim Vakfı	0	7	0
Cansuyu	483	560	655
Darülfünun	386	483	513
İmece	0	0	120
Diyanet Vakfı	2142	2450	3050
Hayrat Vakfı	0	250	250
Ümit Ol	0	0	86
Yarın	0	0	5
Kardeş Eli	0	0	25
Toplam	3183	4300	5839

Bu tabloya bakıldığında kuruluşların kestiği büyükbaş sayısında farklılık olduğu görülmektedir. Üç bin baştan fazla kurban kesen dernek bulunduğu gibi beş baştan fazla kurban kesmeyen dernek de bulunmaktadır. Kestiği kurban sayısı bakımından en büyük kuruluşlar Diyanet Vakfı, Cansuyu, Darülfünun ve İHH'dır.

Kurban Bayramı döneminde kurban kesme projelerinin arttığı doğrudur. Ancak bu kuruluşlar sadece bu süreçte kurban faaliyetlerini desteklememekte, bilakis bu faaliyetleri sene boyu sürdürmektedirler. Kurban Bayramı dışında kesilen kurbanlar adak, kefaret ve sadaka kurbanları olmaktadır.

7. Mali'deki Türk Kurban Projeleri: Partner Kuruluşlar Gözünden Bir Değerlendirme

Mali'de kurban faaliyetlerinde Türk kuruluşlar ile çalışan beş büyük derneğe anket yaptık. Bunun sebebi Türklerin yaptığı kurban faaliyetlerinde öne çıkan güçlü noktaları ve düzeltilmeye muhtaç olan kısımları tespit etmektir. Ulaştığımız sonuçlar aşağıdaki şekildedir:

7.1. Güçlü Noktalar

7.1.1. Kuruluşların Çokluğu ve Düzenli Artışı

Ankete katılan yerel kuruluşlar Türk yardım kuruluşlarının güçlü noktalarından biri olarak çokluğuna ve sürekli artmalarına işaret etti. Hiçbir sene geçmiyor ki gerek Türkiye içinden gerek Türkiye dışından yeni Türk yardım kuruluşları bu işe dâhil olmasın. Bu kuruluşların çok

olması faydalanan insanların çok olduğu manasına geldiği gibi yerel ekonominin canlanmasına da katkı sağlamaktadır.

7.1.2. Büyük Kuruluşların Olması

Mali'de kurban faaliyetleri yürüten kuruluşlarının çoğu küçük ya da orta ölçekli olmakla beraber muazzam finansal destek sağlayacak büyük kuruluşlar da bulunmaktadır. Beş yüzden fazla kurban kesimi yapan kuruluşlar çok olmakla birlikte kestiği kurbanları üç bin başa ulaşan kuruluşlar da vardır.

7.1.3. Bağışçıların ve Yardım Kuruluşları Gönüllülerinin Projelere Katılması

Türk yardım kuruluşlarını bölgede faaliyet gösteren diğer yardım kuruluşlardan ayıran en önemli özelliklerden biri bağışçıların ve yardım kuruluşları gönüllülerinin projelere bizzat katılarak çalışmasıdır. Her kuruluş kendi ekibiyle birlikte gelmekte ve gelen gönüllü ve görevlilerin sayısı bazen ona ulaşmaktadır. Gelenler ise bizzat kesim, yüzme ve et dağıtım işlerinde görev almaktadır. Bu durum bağışçıları ile partner kuruluşlar arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmektedir. Ayrıca bu projelerin faydalanan kimselerin hayatlarına yaptığı olumlu etkiyi görmelerini sağlamaktadır.

7.1.4. Faydalanan Kimselerin Seçimindeki Titizlik

Türk yardım kuruluşları bu yardımlardan faydalanan kimselerin seçimine büyük önem vermektedir. Bazı kuruluşlar bunun için ölçütler belirlemektedir. Genelde bu yardımlardan yetimler, dullar, engelliler, mülteciler ve özel ihtiyaç sahipleri faydalanmaktadır.

7.2. İyileştirmeye Muhtaç Noktalar

7.2.1. Kuruluşların Uygulama Noktasındaki İhtilafları

Türk yardım kuruluşlarının arasında kurban projeleri hakkında ortak noktalar bulunduğu gibi farklı noktalar da bulunmaktadır. Bu durum bazen işlerin sağlıklı yürütmesine engel olmakta ve uygulamadan sorumlu olan kimseleri yormaktadır.

7.2.2. Gelen Paranın Gecikmesi

Bazı kuruluşlar kurban faaliyetlerine yönelik para transferini geciktirmektedir. Bazen bu paralar bayramdan bir hafta önce gelmektedir. Bayram günü ya da sonrasında gelenler bile vardır. Bu ise yerel kuruluşlar için büyük sıkıntılara yol açmaktadır. Çünkü bu süreçte kurban talepleri artmakta ve buna bağlı olarak bayram yaklaştıkça kurbanlık fiyatları yükselmektedir. Bu durum aynı zamanda güzel bir organizasyon yapmaya da engel olmaktadır.

7.2.3. Vaat Edilen Paranın Gecikmesi

Bazı kuruluşlar kurban faaliyetleri için ödemeleri gereken meblağları geciktirmektedir. Bu ise tedarikçilere karşı mali yükümlülük altına girmiş yerel kuruluşları çok zor durumda bırakmaktadır.

7.2.4. Gelen Paranın Azlığı

Türk kuruluşlar ortalama olarak bir inek için dört yüz dolar göndermektedir. Bu meblağ ise iyi bir inek almak için yetmemektedir. Bununla birlikte bazı kuruluşlar satın alınmış inekleri küçüklüğünü ya da zayıflığını gerekçe göstererek kabul etmemektedir.

Yerel kuruluşlar eksik kalan bu meblağları kendi kasalarından karşılamak zorunda kalmaktadır. Bu durum, bazı kuruluşların iyi seviyedeki inekleri almak için kendilerine ayırdıkları miktarın büyük bir kısmından vazgeçmelerini gerektirmektedir. Bu ise onların maddi gücünü olumsuz etkilemekte, idari görevlerinde eksiklere sebebiyet vermekte ve gelecekteki büyümesine engel olmaktadır.

7.2.5. Faydalanan Kimselerin Rahatı ile Bağışçıların Gönüllerinin Hoş Edilmesinin Birlikte Yapılmasının Zorluğu

Türk kuruluşların çoğu, kurban faaliyetlerinin uygulanmasında faydalanan kimselerin aleyhine olacak şekilde bağışçıların memnun edilmesine meyledilmektedir. Bazı kuruluşlar faydalanan kimselerin çokluğundan dolayı her inekten faydalanan kimselerin sayısı konusunda aşırıya kaçmaktadır. Bir ineğin on beş paya ayrılması istenmektedir ki bu da her bir kişiye yaklaşık üç dört kilo et düşmesi anlamına gelmektedir. Diğer yandan bazı kuruluşların takip ettiği uygulamalar faydalanan kimselerin zarar görmesine sebep olmaktadır. Bu kuruluşlar hayvanların kesiminden önce bağışçıların isimlerinin okunmasını, bunun fotoğraflanmasını ve fotoğraftan sonra isimlerin doğruluğunun teyit edilmesini istemektedir. Bu iş ise uzun bir vakit almakta ve faydalanan kimselere birkaç kilo et için bütün bunları beklemeye mecbur bırakmaktadır.

Kaynakça

- Bekrî, Ebû Ubeyd. *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Beyrut: Dârul'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Bemba, Adem. "İdü'l-Edha fi'l-Müctema'i'l-İfrîkî", *Mecelletü Kırâât İfrîkiyye*, 26, 2015.
- İsfahânî, er-Râgıb. *el-Müfredâtü fi garibi'l-Kur'ân*, Dımeşk: Dârul'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412.
- İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, Riyad: Dar Tayyibe, 1999.
- Rihletü İbn Batûta*, Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübâ, 1958.